

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 303.4:338.1:332.13

Зінчук Т.О.,
д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри менеджменту ЗЕД
Фаріон Л.В.,
аспірант* кафедри менеджменту ЗЕД
Житомирський національний агроекологічний університет

МЕТОДИКА ОЦІНКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Zintshuk T.O.,
*dr.sc.(econ.), professor, head at the department
of management of foreign economic activity*
Farion L.V.,
*postgraduate student of department of
management of foreign economic activity*
Zhytomyr National Agroecological University

METHODS OF EVALUATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням забезпечення інноваційного розвитку економіки України є підвищення рівня сталого розвитку сільських територій. Ефективність реалізації стратегії сталого розвитку залежить від достовірності, якості та оперативності інформації щодо процесів, які відбуваються у сільській місцевості. Проте, неефективна система управління розвитком територій поглиблює наростаючі процеси деструктуризації сільської економіки, підґрунтям якої є відсутність єдиної системи моніторингу, планування та прогнозування сільського розвитку. Для забезпечення життєдіяльності селян, збереження навколишнього природного середовища та зростання рівня продовольчої безпеки необхідно здійснювати комплексний аналіз сталого розвитку сільських територій через впровадження методики оцінки рівня сталого розвитку сільських територій. Використання сучасних наукових економіко-математичних методів при здійсненні всестороннього аналізу отриманої інформації дозволить сформулювати стратегічні цілі, пріоритетні напрями і програми соціально-економічного та екологічного розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси формування методики оцінки сталого розвитку сільських територій досліджують вітчизняні та зарубіжні вчені. Значний внесок у розробку системи показників сталого розвитку зробили такі дослідники, як: В. Барановський [1], Г. Белехова [2], Л. Гринів [3], Т. Зінчук [4], О. Котикова [5], А. Лісовий [7], М. Поленкова [10], О. Попова [11], В. Терещенко [14], В. Цибуляк [15] та інші. Проте, на даний час не визначенні критерії та показники, що дозволяють оцінити рівень та інтенсивність змін сталого розвитку сільських територій. Поза увагою вчених також залишаються питання щодо відсутності єдиної практичної та вимірюваної методики оцінки сталого розвитку сільських територій, що визначає комплексний вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на розвиток сільської місцевості.

Постановка завдання. Метою статті є розробка методичного підходу до розрахунку інтегрального індикатору сталого розвитку та формування відповідної системи показників для проведення оцінки рівня розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з головних умов ефективності сталого розвитку сільських територій є кількісна і якісна оцінка факторів внутрішнього та зовнішнього впливу

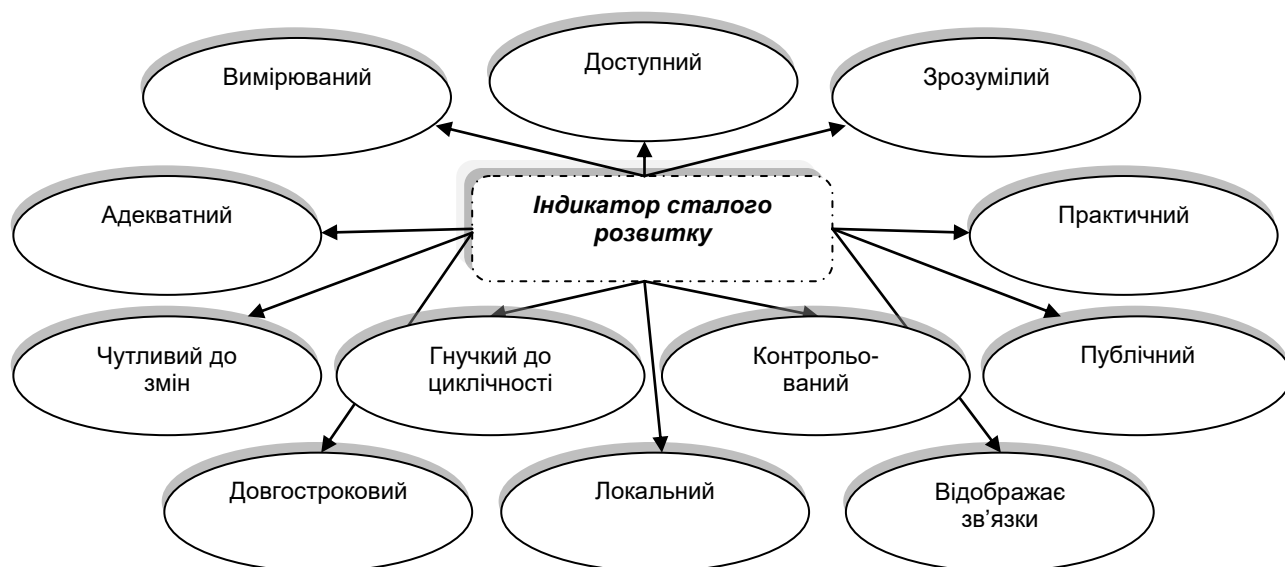
* Науковий керівник: Зінчук Т.О. – д.е.н., професор

на сільський розвиток. Наукові дослідження індикаторів сталого розвитку активно здійснюють міжнародні організації: ООН, Світовий Банк, Організація країн економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Науковий комітет з проблем навколишнього середовища (SCOPE), Європейська комісія та інші. Зокрема, Комісією зі сталого розвитку ООН розроблено систему індикаторів сталого розвитку (1996 р.), що характеризують чотири сфери розвитку суспільства: соціальну, економічну, екологічну та інституційну.

Індикатори сільського розвитку знайшли своє відображення у працях зарубіжних вчених Дж. Терреса, В. Бріца, К. Харта та були ідентифіковані як індикатори Загальної системи моніторингу та оцінки (*Common Monitoring and Evaluation Framework, CMEF*) і згруповані в п'яти секціях:

- 1) соціально-економічний стан сільської території;
- 2) збереження та відтворення навколишнього природного середовища;
- 3) сільська економіка;
- 4) якість життя селян;
- 5) розвиток інновацій на сільських територіях [17, с. 15].

Індикатори повинні відображати тенденцію змін (позитивних та негативних) у всіх сферах життєдіяльності селян (рис. 1). Завдяки цьому виникає можливість узагальнення інформації та прийняття відповідних рішень для удосконалення умов суспільного розвитку і впровадження основних засад концепції сталого розвитку.

Рис. 1. Сукупність вимог до індикаторів сталого розвитку сільських територій
 Джерело: власні дослідження.

В Україні відсутня офіційно затверджена методика оцінки сталого розвитку сільських територій. Проте, аналіз наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених дає можливість виділити декілька підходів щодо оцінки сталого розвитку:

- галузевий підхід – при розрахунку якого основним критерієм оцінки визначається сільськогосподарський напрям розвитку [10, с. 34];
- ресурсний підхід – головною особливістю при визначенні індикаторів сталого розвитку є оцінка природного потенціалу сільського господарства, матеріально-технічного, людського та фінансового потенціалів [14];
- інфраструктурний підхід – оцінка сталого розвитку сільських територій здійснюється через аналіз якісних показників соціальної інфраструктури сільської місцевості [2];
- соціо-економіко-екологічний підхід – аналіз сталого розвитку сільських територій здійснюється за трьома основними напрямками: економічним, соціальним та екологічним [7, с. 125];
- комплексний підхід – охоплює всі сфери життєдіяльності сільського населення, групуючи індикатори на 4 групи: економічну, екологічну, соціальну та інституційну (або фінансову) [1] та інші.

Розвиток сільських територій є стратегічним завданням аграрної, соціальної та регіональної політик, а також основним пріоритетом продовольчої безпеки України. Відповідно, оцінка рівня сталого розвитку сільських територій повинна здійснюватись з використанням інтегральних індикаторів, які відображають як економічні, так і екологічні, соціальні та інституційні показники розвитку, що є ключовими при дослідженні сільської місцевості.

При оцінюванні рівня сталого розвитку виникає проблема у наявності великої кількості показників, які характеризують соціально-економічний та екологічний стан сільських територій, що викликає необ'єктивність результатів оцінювання. Для побудови інтегрального індикатора необхідно

проводити ретельне дослідження впливу кожного з показників на підсумковий результат, що дозволить виявити найважливіші та відхилити незначущі. Розрахункові показники обираються на основі статистичних даних (табл. 1).

Таблиця 1

Показники оцінки рівня сталого розвитку сільських територій

Складові сталого розвитку	Показник
Економічна	валова продукція сільського господарства;
	питома вага капітальних інвестицій у сільське господарство;
	рівень прибутковості сільськогосподарських підприємств;
	продуктивність праці сільського населення;
	обсяги державного фінансування сільської економіки;
Соціальна	співвідношення доходів та загальних витрат домогосподарств;
	рівень безробіття селян;
	частка витрат бюджету на охорону здоров'я;
	забезпеченість селян лікарняними місцями;
	частка витрат бюджету на освіту;
Екологічна	доступ до ЗМІ та Інтернету;
	витрати на заходи зі скорочення забруднення атмосфери;
	витрати на заходи з відновлення екосистем;
	витрати на заходи зі збереження біорізноманіття;
	обсяги відходів від стаціонарних і пересувних джерел забруднення на 1 особу;
Інституційна	рівень використання біотехнологій;
	виконання відповідних функцій органами місцевого самоврядування ;
	рівень доступу сільського населення до органів самоврядування;
	витрати на НДДКР (% від бюджету);
	рівень виконання цілей програм розвитку;
	наявність стратегії сталого розвитку;

Джерело: власні дослідження

Інтегральний індикатор сталого розвитку сільських територій розраховується для визначення стратегічних напрямів розвитку сільської місцевості. Даний індикатор необхідно обчислювати поетапно, через наявність значної кількості кількісних і якісних показників:

1. Розрахунок групових індикаторів розвитку сільських територій: економічного, соціального, екологічного, інституційного.

Груповий індикатор кожного напрямку розраховуємо за формулою:

$$I_{e,s,ec,i} = \frac{\sum_{n=1}^1 x_{e_n,s_n,ec_n,i_n}^2 / 100}{Q_n}, \text{ де}$$

$I_{e,s,ec,i}$ - індикатор сталого розвитку (економічний, соціальний, екологічний, інституційний);

x_{e_n,s_n,ec_n,i_n} - показники сталого розвитку відповідного напрямку;

Q_n - кількість показників.

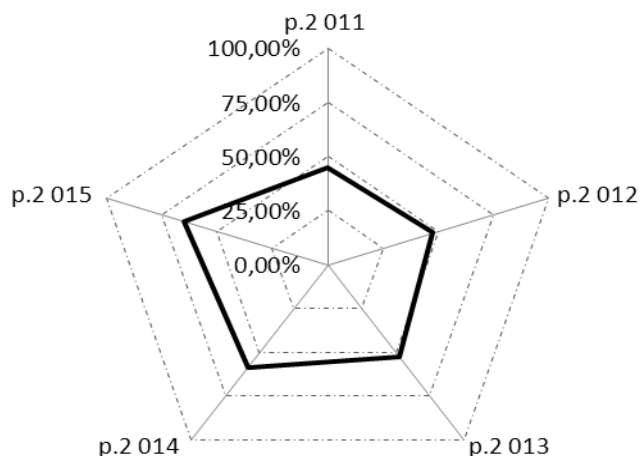
2. Розрахунок загального інтегрального індикатора, що визначає рівень сталого розвитку сільських територій.

Інтегральний індикатор сталого розвитку сільських територій обчислюємо за формулою:

$$I_{cpc m} = \frac{I_e + I_s + I_{ec} + I_i}{4}, \text{ де}$$

$I_{cpc m}$ – інтегральний індикатор сталого розвитку сільських територій.

Відповідно до розробленої методики розрахуємо інтегральний індикатор сталого розвитку сільських територій Житомирської області. Для порівняння індикаторів, у розрахунках були використані еталонні значення, які дорівнюють оптимальним значенням для кожного з показників. Припустимо, що інтегральний індикатор еталону дорівнює 100 %. Оскільки фактичне значення кожного показника не може перевищувати його еталонне значення, розраховані рейтингові оцінки не виходять за межі інтервалу (0;100) (рис. 2).

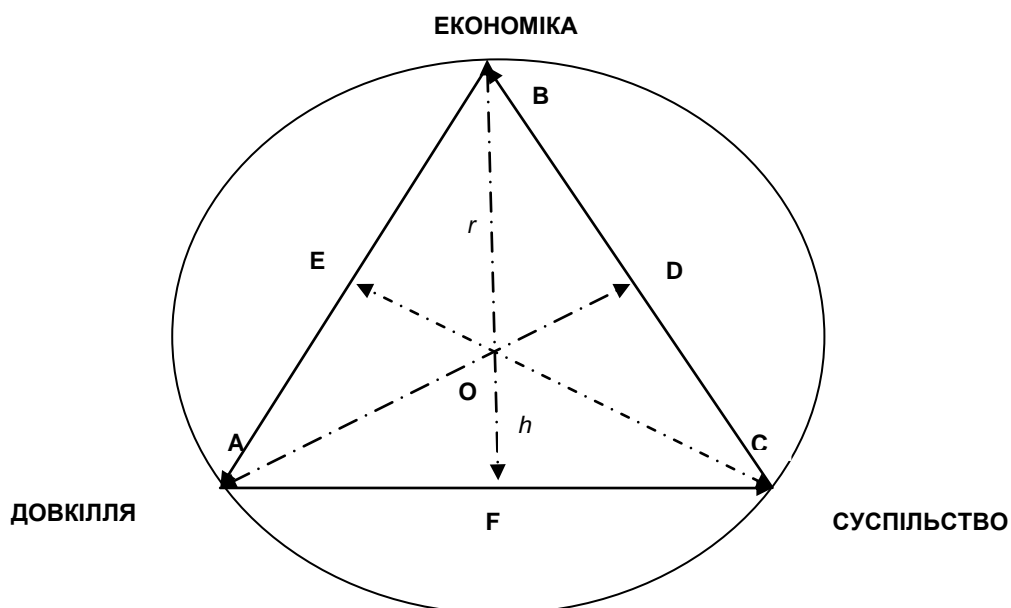

Рис.2. Динаміка зміни інтегрального індикатора рівня сталого розвитку сільських територій, 2011-2015 рр.

Джерело: власні дослідження.

Характерною особливістю сільських територій Житомирської області є зростання рівня сталого розвитку протягом 2011-2015 рр. з 45,0% до 64,8 %. Основними показниками, що формують інтегральний індикатор рівня сталого розвитку є такі: доходи та витрати сільського населення, валова продукція сільського господарства і обсяг викидів в навколишнє природне середовище. Завдяки розрахунку індикатора рівня сталого розвитку сільських територій здійснено ранжування районів Житомирської області. Відповідно до значимості показника райони розділено на три групи: з низьким рівнем сталого розвитку ($I_{\text{срст}} < 30,0\%$), з середнім рівнем ($30,1\% < I_{\text{срст}} < 60,0\%$), з високим рівнем ($I_{\text{срст}} > 60,1\%$). Протягом досліджуваного періоду відбулось переміщення районів з груп з нижчим показником у групи з вищим.

На результативність інтегрального показника сталого розвитку сільських територій значною мірою впливають не лише складові відповідних розрахункових індикаторів, але й якісна тіснота зв'язку між основними напрямками сталого розвитку (рис. 3).

Рис.3. Взаємозалежність напрямів сталого розвитку сільських територій

Джерело: власні дослідження.

Сталий розвиток сільських територій можна зобразити у вигляді трикутника “Довкілля-Економіка-Суспільство” (ΔABC), з опущеними висотами: BF (“Економіка”), CE (“Суспільство”), AD (“Довкілля”), що позначають вплив на відповідні сторони: AB (зв’язок “Довкілля-Економіка”), BC (зв’язок “Економіка-Суспільство”), AC (зв’язок “Довкілля-Суспільство”). Для того, щоб знайти відповідні висоти трикутника, варто вписати його в коло з радіусом $r=BO$. Тоді, висота трикутника, вписаного в коло набуває значень:

$$BF = \frac{AB \times BC}{2BO}$$

Вплив “Економіки” на взаємозалежність “Довкілля-Суспільство” залежить від тісноти зв’язку “Довкілля-Економіка” та “Суспільство-Економіка”. Відтак, чим тісніший зв’язок між напрямками розвитку сільських територій, тим сильніший вплив кожного з них на результати їх діяльності.

Таким чином, методика оцінки рівня сталого розвитку сільських територій вимагає використання низки індикаторів та підходів щодо їх обчислення, які релевантно відтворюють результати економічного, соціально-інституційного та екологічного напрямів сільського розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. В умовах реформування місцевого самоврядування значно зростає необхідність розробки системи показників та індикаторів сталого розвитку сільських територій. Важливим аспектом є врахування специфіки природно-географічної, виробничо-господарської та соціально-екологічної складових розвитку конкретної території. Відтак, планування і моніторинг сталого розвитку сільських територій, формування механізмів реалізації встановлених стратегічних цілей сільського розвитку вимагає наявності системи показників та чіткої методики оцінки сталого розвитку сільських територій. В результаті проведеного дослідження запропоновано методику оцінки рівня сталого розвитку сільських територій та встановлено, що інтегральний індикатор сталого розвитку є необхідним елементом аналізу розвитку сільських територій, що слугує для розробки і впровадження тактичних, оперативних та стратегічних рішень на кожному етапі реалізації регіональних та національних програм.

Перспективними напрямками подальших досліджень соціально-економічного та екологічного стану сільської місцевості є формування стратегії сталого розвитку сільських територій та алгоритму її імплементації через використання аналітичних та економетричних моделей оцінки і прогнозування сільського розвитку.

Література

1. Барановський М. Комплексна типологія сільських територій України [Електронний ресурс] / М. Барановський. – Режим доступу: http://esteticamente.ru/portal/Soc_Gum/Chseg/2009_6/Baranovsky.pdf
2. Белехова Г. В. Об оценке социальной инфраструктуры сельских территорий [Електронний ресурс] / Г. В. Белехова, К. Н. Калашников, В. В. Шаров // Проблемы развития территории. – 2013. – № 1 (63). – С. 72–84. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/ob-otsenke-sotsialnoy-infrastruktury-selskih-territoriy>
3. Гринів Л.С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії : монографія / Л.С. Гринів. – Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 240 с
4. Зінчук Т.О. На початку пошуку стратегії інклюзивного зростання сільської економіки: світовий та європейський підхід / Т.О. Зінчук // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 4. – С. 132-137.
5. Котикова О.І. Методологічні та методичні основи комплексної оцінки стійкого розвитку сільськогосподарського землекористування [Електронний ресурс] / О.І. Котикова. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer27/447.pdf>
6. Лисецький А.С. Продовольча безпека України: теорія, методологія, емпіричний аналіз / А.С. Лисецький. – К. : Оріяни, 2005. – 374 с.
7. Лісовий А. В. Методичні підходи до оцінювання сільських територій України / А. В. Лісовий // Економіка АПК. – 2007. – № 8. – С. 123–130.
8. Махсма М.Б. Регіональні аспекти оцінки рівня життя сільського населення / М.Б. Махсма // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 4. – С. 127–138.
9. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в эконометрическом моделировании / В. Плюта ; пер. с польск. В.В.Иванова. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 175 с.
10. Поленкова М. В. Господарський комплекс сільських територій: інтегральний аспект / М. В. Поленкова // Молодий вчений. – 2013. – № 2 (02). – С. 32–39.
11. Попова О.Л. Система індикаторів сталого сільського розвитку / О.Л. Попова // Статистика України. – 2010. – № 4. – С. 61–65.

12. Стасюк О.М. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України / О.М. Стасюк, І.А. Бєвз // Економіка та прогнозування. – 2012. – №1. – С. 75–86.
13. Судомир С. Синергетична методологія оцінки результативності розвитку регіонально-аграрного сектора економіки України / С. Судомир // Економіст. – 2014. – № 2. – С. 31-33.
14. Терещенко В. К. Методологічні засади комплексної оцінки регіонального розвитку продуктивних сил сільських територій [Електронний ресурс] / В. К. Терещенко, Є. О. Ланченко. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/6132/1/docx>.
15. Цибуляк В.Я. Інституційні засади сільського розвитку в Україні: науково-прикладний аспект : монографія / В.Я. Цибуляк; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". – К., 2014. – 272 с.
16. Guven S. International Frameworks for the Development of Environment Statistics and Indicators [Електронний ресурс] / S. Guven // Workshop on the Institutional Strengthening and Collection of Environment Statistics. – Samarkand, Uzbekistan, 2000. – 25-25 April. – Режим доступу: <http://www.unescap.org/>.
17. Terres J.M. "Common Agricultural Policy Regionalised Impact – The Rural Development Dimension" / J.M. Terres, W. Britz, C. Capitani, J. Dwyer, S. Gardner, K. Hart, C. Keenleyside, M.L. Paracchini. – 2011.
18. The Monitoring and Evaluation Framework for the Common Agricultural Policy 2014–2020. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015.

References

1. Baranovskii M. (2009). „The integrated typology of rural territories of Ukraine“, available at: http://esteticamente.ru/portal/Soc_Gum/Chseg/2009_6/Baranovsky.pdf (access date February 12, 2017).
2. Belekova H.V. (2013), "On the assessment of social infrastructure development in rural territories", *Problemy razvitiia terrytorii*, no. 1 (63), pp. 42-47, available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/obotsenke-sotsialnoy-infrastruktury-selskih-terrytoriy> (access date January 09, 2017).
3. Hryniv L.S. (2001), *Ekolohichno zbalansovana ekonomika: problemy teorii* [Ecological balanced economy: problems of theory], monograph, Lviv: LNU of I.Franko.
4. Zintshuk T.O. (2016), " At the beginning of the search strategy for inclusive growth of the rural economy: international and european approach", *Visnyk SNAU*, no. 4, pp. 132-137.
5. Kotykova O.I. (2006), "Methodological and methodical bases of the integrated assessment of sustainable development of agricultural land use", available at: <http://www.sworld.com.ua/konfer27/447.pdf> (access date January 19, 2017).
6. Lysetskyi A.S. (2005), *Prodovolcha bezpeka Ukrainy: teoriia, metodolohiia, empyrychnyi analiz* "Food security of Ukraine: theory, methodology, empirical analysis", Oriiany, Kyiv, Ukraine.
7. Lisovyi A.V. (2007), "Methodical approaches to evaluation of rural territories of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 123-130.
8. Makhsma M.B. (2011), "Regional aspects of the assessment of the standart of living the rural population", *Ekonomika i prognozuvannia*, no. 4, pp. 127-138.
9. Pluta V. (1989), *Sravnitelnyy mnogomernyy analiz v ekonometricheskom modelirovanii* [Comparative multivariate analysis in econometric modeling], (B. Ivanov, Trans.), Finansy i statistika, Moskov, Russia.
10. Polenkova M.V. (2013), "Economic complex in rural territories: an integral aspect", *Molodyi vchenyi*, no. 2 (02), pp. 32-39.
11. Popova O.L. (2010), "The system of indicators of sustainable rural development", *Satystyka Ukrainy*, no. 4, pp. 61-65.
12. Stasiuk O.M. (2012), "The integral assessment of competitiveness of region of Ukraine", *Ekonomika i prognozuvannia*, no. 1, pp. 75-86.
13. Sudomyr S. (2014), "The synergetic methodology of impact assessment of development of the regional agrarian sector of economy of Ukraine", *Ekonomist*, no. 2, pp. 31-33.
14. Tereshchenko V.K. (2013), "Methodological basics of integrated assessment of regional development of the productive forces of rural territories", available at: <http://elibrary.nubip.edu.ua/6132/1/docx> (Access date January 11, 2017).
15. Tsybuliak V.Y. (2014), *Instytutsiini zasady silskoho rozvytku v Ukraini: naukovo-prykladnyi aspekt* "The institutional basics of rural development in Ukraine: scientific and practical aspects: monograph", Kyiv, Ukraine.
16. Guven S. (2000), "International Frameworks for the Development of Environment Statistics and Indicators", Workshop on the Institutional Strengthening and Collection of Environment Statistics. Samarkand, Uzbekistan, pp. 25-25, available at: <http://www.unescap.org/> (access date November 17, 2016).
17. Terres, J.M., Britz, W., Capitani, C., Dwyer, J., Gardner, S., Hart, K., Keenleyside, C., Paracchini, M.L. (2011), "Common Agricultural Policy Regionalised Impact. – The Rural Development Dimension".
18. The Monitoring and Evaluation Framework for the Common Agricultural Policy 2014–2020, (2015): Luxembourg: Publications Office of the European Union.